

Ярослав Григорович ЛИЗОГУБ
кандидат юридичних наук, доцент
(Харківський національний університет
внутрішніх справ, м. Харків)

МАРОДЕРСТВО: У ПОШУКАХ РОЗУМІННЯ ЗМІСТУ ДІЯННЯ

Статтю присвячено проблемі законодавчого визначення окремих складових такого злочину, як мародерство, відповідальність за яке встановлено у ст. 432 Кримінального кодексу України. Подібне дослідження виконане як на тлі етимологічного походження та семантичного значення зазначеного явища, так і з урахуванням законодавчих підходів до його розуміння у кримінальних кодексах деяких зарубіжних країн. Звернено увагу на наявну звуженість змісту мародерства в чинному кримінальному законі, показано й обґрунтовано доцільність включення до такого суспільно небезпечного діяння й інших видів поведінки, що з логічної точки зору послідовно відтворюють мародерство, як його наразі визначає Кримінальний кодекс України. Наголошено, що зміст чинної ст. 432 Кримінального кодексу України створює певні перепони у правильному розумінні визначеного нею діяння, особливо на тлі включення фактично притаманних йому атрибутів до змісту деяких інших кримінальних правопорушень. Висловлено думку про сумнівну припустимість такого підходу.

Ключові слова: мародерство, військові кримінальні правопорушення, кваліфікація мародерства, активні бойові дії, військовослужбовці, військовозобов'язані, резервісти, викрадення.

Постановка проблеми. Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (так звані військові кримінальні правопорушення), що передбачені розділом XIX Особливої частини чинного Кримінального кодексу України (далі – КК України), є наразі чи не найпопулярнішим предметом обговорення у вітчизняній

доктрині кримінального права. І причина тому, як видається, є цілком зрозумілою – у країні триває війна!

Водночас війна зумовила посилення уваги до відповідного типу посягань не через лише сам факт її існування. Натомість завдяки їй створилось певне сприятливе середовище для виникнення і поширення фактів учинення військових кримінальних правопорушень.

Бажаючи долучитися до протидії таким фактам і водночас розуміючи, що результат подібної діяльності є неможливим без забезпечення якісної формалізації зазначених кримінальних правопорушень у нормах вітчизняного законодавства, криміналісти збільшили кількість відповідних досліджень. І працювати, як виявилось, було над чим, оскільки низка нормативно закріплених ознак окремих негативних явищ з тих, що зараз є під увагою, заслуговували та й, власне, заслуговують не лише на «косметичну» у кримінально-правовому сенсі корекцію, а й на суттєвий змістовний перегляд.

У тому чи іншому контексті питання мародерства досліджували, зокрема, В. О. Бугаєв, О. Л. Булейко, П. А. Воробей, О. М. Грудзур, М. І. Карпенко, В. А. Клименко, М. Й. Коржанський, М. І. Панов, І. Л. Трунов, М. І. Хавронюк, С. О. Харитонов. Не залишився осторонь подібної діяльності й автор цієї публікації.

Завданням статті можна вважати проведення предметного аналізу змісту мародерства шляхом дослідження цього явища під кутом зору його етимології, семантики та порівняльно-правового аналізу, а *метою* – привернення уваги наукової спільноти до проблеми, що обговорюється, і формулювання висновків, які можуть стати у пригоді для законодавчого перегляду та поліпшення змісту відповідної кримінально-правової норми.

Наукова новизна дослідження визначається тим, що наведених вище досліджень недостатньо, тому що не всі аспекти досліджуваного явища, у тому числі той, що висунуто для обговорення в межах цієї публікації, достатньою мірою опрацьовані.

Виклад основного матеріалу. Отже, мародерство в Україні наразі передбачено як злочин у ст. 432 КК України, де воно детерміноване як «викрадення на полі бою речей, що знаходяться при вбитих чи поранених». Подібний підхід до формулювання змісту розглядуваного явища навряд чи можна вважати оригінальним. Бо його можна побачити й у кодексах деяких інших країн світу, зокрема Естонської Республіки (§ 109 Пенітенціарного кодексу)¹, Литовської Республіки (ст. 113 Кримінального кодексу)², Республіки Молдова (ч. 3 ст. 137-1 Кримінального кодексу)³, Монголії

¹ Penal Code. Passed 06.06.2001. Entry into force 01.09.2002 // Riigi Teataja : сайт. URL: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/Riigikogu/act/530092022005/consolide> (дата звернення: 10.10.2023).

² Criminal Code of the Republic of Lithuania. Law No VIII-1968 of 26 September 2000 // LEGISLATIONLINE : сайт. URL: https://legislationline.org/sites/default/files/documents/62/Lithuania_CC_2000_am2017_en.pdf (дата звернення: 10.10.2023).

³ Уголовный кодекс Республики Молдова в Республике Молдова // Lege.md : сайт. URL: https://lege.md/ru/act/ugolovnyiy_kodeks_respubliki_moldova (дата звернення: 10.10.2023).

(ст. 28.18 Кримінального кодексу)¹. Різняться такі норми фактично лише за способами побудови в них відповідних речень, а також структурним їх розташуванням або серед військових, або серед воєнних злочинів. Утім, у всіх них розглядуване явище пов'язане саме з викраденням речей у вбитих чи поранених на полі бою осіб.

Проте чи можна зазначену логіку розуміння мародерства вважати абсолютно правильною? Чи враховує вона повною мірою те, із чим пов'язується етимологія та семантика такого слова? Спробуємо розібратись.

Загалом, мародерство походить, як зазначається в багатьох джерелах, від французького слова «*maroudeur*». Проте в літературі його переклад і трактування не завжди збігаються. Наприклад, О.М. Ситько та Н.М. Шаповаленко детермінують мародерство (на тлі слова «*maroudeur*») як здійснення крадіжки, але водночас зазначають, що це «приховане або відкрите викрадення на полі бою речей у вбитих і поранених, здійснене військовослужбовцями, що належать до особового складу власних збройних сил держави або союзних військ, або до армії противника, чи цивільними особами»².

Натомість в іншому джерелі мародерство визначається вже лише як «викрадення на полі бою речей, що належать вбитим чи пораненим», тобто без посилання на суб'єктів такого діяння. При цьому слово «*maroudeur*», на відміну від попередньо продемонстрованої позиції, перекладено як грабіжник³.

Із грабуванням пов'язує своє розуміння мародерства й О. Скалозуб⁴, але до змісту визначення, крім убитих і поранених, додає й мирних мешканців прифронтової смуги. За схожою логікою відбувається тлумачення й у Великому тлумачному словнику української мови В.Т. Бусела, а також в Академічному тлумачному словнику української мови, де трактування мародерства безпосередньо детермінується словом «мародер», що визначається як «вояк, що грабує вбитих та поранених після бою або мирне населення під час війни»⁵.

Про те, що мародерство – це не лише дії з викрадення майна убитих та поранених, як і те, що воно відбувається не тільки на полі бою, непрямо впливає і з тексту статей 28, 46, 47 і 53 Положення про закони і звичаї війни на суходолі, що є додатком до IV Конвенції про закони і звичаї війни

¹ Criminal code of Mongolia. General part. Updates as 2019 // LEGISLATIONLINE : сайт. URL: https://legislationline.org/sites/default/files/documents/56/MONG_CC_as%20of%202019.pdf (дата звернення: 10.10.2023).

² Ситько О.М., Шаповаленко Н.М. Словник юридичних термінів іншомовного походження. Одеса : ОДУВС, 2013. С. 26.

³ Велика українська енциклопедія. Тематичний реєстр гасел з напрямку «Юридичні науки» / уклад.: В. Л. Бабка, М. М. Шумило ; за ред. А. М. Киридон. Київ : Держ. наук. установа «Енциклопедичне видавництво», 2017. С. 86.

⁴ Скалозуб О. Словник чужомовних слів, виразів і приповідок, що вживаються в українській мові. Коломия : Рекорд, 1933. С. 219.

⁵ Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. С. 648.; Словник української мови : в 11 т. / Акад. наук Української РСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні ; редкол.: І. К. Білодід (голова) та ін. Київ : Наук. думка, 1973. Т. 4: І–М. С. 632.

на суходолі від 18 жовтня 1907 року (в Україні набула чинності 24 серпня 1991 року)¹. Так, на тлі встановлення офіційної заборони у ст. 47 мародерство, згідно зі ст. 28, забороняється й «у місті чи місцевості», тобто не лише на полі бою. При цьому з огляду на припис ст. 46 «приватна власність (а не лише речі вбитих та поранених. – Я.Л.) не підлягає конфіскації» і «окупаційна армія може заволодіти лише грошима, фондами та цінними паперами, які виключно є власністю держави...» (ст. 53).

Отже, як бачимо, мародерство – це насправді більш змістовне явище, ніж викрадення речей у вбитих і поранених на полі бою, як це наразі зазначається у КК України, а також у кримінальних кодексах Естонії, Литви, Молдови та Монголії. Проаналізовані джерела показують, що мародерство не завжди пов'язується з полем бою і не виключає можливість заволодіння майном цивільного населення. І в системному розумінні змісту мародерства це виглядає не позбавленим сенсу. Адже яка різниця насправді, де саме відбулось заволодіння речами – на полі бою чи в зоні проведення воєнного конфлікту, як і те, майном військового чи цивільної особи заволодів винуватий? А якщо різниці немає, то чому б тоді й ці дії не врахувати як ознаки мародерства в нормі про відповідальність за його вчинення?

Принагідно зазначимо, що подібну логіку значною мірою вже враховано в законодавстві низки інших країн світу. Наприклад, у Кримінальному кодексі Грузії (п. «а» ст. 413) таке явище сформульоване як «заволодіння речами вбитого чи пораненого під час воєнних дій, а так само заволодіння майном громадян, що було залишене в зоні бойових дій, і (або) розграбування населеного пункту чи іншої територіальної одиниці»².

А в кодексах таких країн, як Ліхтенштейн, Мальта, Німеччина та Норвегія, мародерство хоча й не фігурує як назва тієї чи іншої статті, воно безперечно вбачається з огляду на зміст окремих їхніх положень, якими викрадення речей і майна убитих і поранених на полі бою, разом із заволодінням речами та майном представників цивільного населення в зоні військового конфлікту, представлено як прояв одного й того ж суспільно небезпечного діяння. При цьому відсутність мародерства в назвах статей кримінальних кодексів згаданих країн пов'язана, як видається, не з не набуттям чи втратою законодавчого розуміння викладених у відповідних статтях діянь саме як актів мародерства, а з особливостями законодавчої формалізації цього та інших посягань на тлі збереження їх уніфікованого, зокрема із приписами Женевських конвенцій 1949 року, чи максимально до них наближеного розуміння. Так, наприклад, у Кримінальному кодексі Ліхтенштейну (§ 321c)³ і Кодексі про злочини проти міжнародного права

¹ IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі : від 18.10.1907 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222 (дата звернення: 10.10.2023).

² Уголовный кодекс Грузии : от 22.07.1999 № 1580 // Законодательный Вестник Грузии : сайт. URL: <https://www.matsne.gov.ge/ru/document/view/16426?publication=241> (дата звернення: 10.10.2023).

³ Criminal Code of 24 June 1987 // LEGISLATIONLINE : сайт. URL: https://legislationline.org/sites/default/files/documents/64/LICH_CC_eng.pdf (дата звернення: 10.10.2023).

Німеччини (ст. 9)¹ норми, якими криміналізовані вищезазначені діяння, мають назву «Воєнні злочини проти власності та інших прав», у Кримінальному кодексі Норвегії (ст. 104)² – «Воєнні злочини проти власності та цивільних прав», а у Кримінальному кодексі Мальти (пп. XVI п. «b» ст. 54D)³ – просто воєнний злочин.

Звісно, існують й інші підходи до нормативного визначення та закріплення актів заволодіння майном убитих і поранених на полі бою осіб, а також майном цивільного населення, як, наприклад, у Кримінальному кодексі Болгарії⁴, де такі діяння, разом із фактично знеособленою і нормативною назвою, ще й диференційовані самостійними статтями – окремо щодо категорії вбитих і поранених на полі бою (ст. 405) і окремо щодо цивільних (ст. 404). Проте, не набувши поширення, їх навряд чи доречно розглядати як таке, що заслуговує на увагу. Та й на тлі концепції трактування мародерства саме як системного поєднання дій, що однаково його характеризують і під кутом зору викрадення майна осіб, убитих і поранених на полі бою, і в контексті заволодіння майном тих, хто розглядається як цивільне населення, на нашу думку, вона виглядає блідо.

Подібним чином, гадаємо, виглядає й формулювання мародерства, що наразі існує у ст. 432 КК України, бо з урахуванням проаналізованих джерел його законодавча подача змістовно демонструє трохи вихолощений підхід. І як наслідок, дії, що фактично утворюють розглядуване явище, винесено за межі ст. 432 КК України й частково включено до змісту інших кримінальних правопорушень, зокрема передбачених статтями 185, 186, 433 і 438 КК України, що не є правильним, тому що за своїм змістом насправді вони їх не характеризують по суті достатньою мірою⁵. Але це, як зазначається у відомому висловлюванні, цілковито інша історія.

Висновки. Підсумовуючи, варто зауважити, що чинна редакція кримінального правопорушення, передбаченого ст. 432 КК України, виглядає обмежено. Адже дії, які за змістом фактично характеризують мародерство, у зазначеній нормі закону не представлені як елементи останнього. Подібне не лише звужує справжнє розуміння розглядуваного явища, а й, як видається, штучно та безпідставно призводить до наповнення

¹ Code of Crimes against International Law of 26 June 2002 // LEGISLATIONLINE : сайт. URL: https://legislationline.org/sites/default/files/documents/a8/GERM_Code%20of%20Crimes%20against%20International%20Law.pdf (дата звернення: 10.10.2023).

² The Penal Code of Norway // LOVDATA : сайт. URL: https://lovdata.no/dokument/NLE/lov/2005-05-20-28/KAPITTEL_2#KAPITTEL_2 (дата звернення: 10.10.2023).

³ Criminal Code of Republic of Malta. 10th June, 1854 // LEGISLATIONLINE : сайт. URL: https://legislationline.org/sites/default/files/documents/ed/Malta_Criminal_Code_amDec2019_en.pdf (дата звернення: 10.10.2023).

⁴ Criminal Code of Bulgaria // LEGISLATIONLINE : сайт. URL: https://legislationline.org/sites/default/files/documents/2c/Bulgaria_Criminal_Code_1968_am2017_ENG.pdf (дата звернення: 10.10.2023).

⁵ Утім, це означає, що наразі наявні у ст. 432 КК України ознаки мародерства можуть довільно трактуватись, зокрема з урахуванням підходу, доречність якого демонструється в роботі. Тому що з кримінально-правової точки зору доки зберігатиметься теперішня конструкція такої норми, доти зміст мародерства не можна розглядати інакше, ніж це прямо обумовлено ознаками його юридичного складу, закріпленими в нормі.

інших, сформульованих в Особливій частині чинного КК України, суспільно небезпечних діянь змістом, релевантність якого з огляду на ці діяння та закріплення відповідальності за мародерство є, м'яко кажучи, сумнівною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ситько О.М., Шаповаленко Н.М. Словник юридичних термінів іншомовного походження. Одеса : ОДУВС, 2013. 44 с.
2. Велика українська енциклопедія. Тематичний реєстр гасел з напряму «Юридичні науки» / уклад.: В.Л. Бабка, М.М. Шумило ; за ред. А.М. Киридон. Київ : Держ. наук. установа «Енциклопедичне видавництво», 2017. 152 с.
3. Скалозуб О. Словник чужомовних слів, виразів і приповідок, що вживаються в українській мові. Коломия : Рекорд, 1933. 480 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
5. Словник української мови : в 11 т. / Акад. наук Української РСР, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні ; редкол.: І.К. Білодід (голова) та ін. Київ : Наук. думка, 1973. Т. 4: І–М. 840 с.

Стаття надійшла до редакції 28.10.2023

Yaroslav H. LYZHUB

(Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, Ukraine)

LOOTING: SEARCHING FOR THE CONTENT OF THE ACT

The article is devoted to the problem of doubtful legislative definition of such a relevant phenomenon as looting, liability for which is provided for in Article 432 of the Criminal Code of Ukraine. An attempt is made to identify the true meaning of the socially dangerous phenomenon under consideration on the basis of a brief etymological and semantic analysis, as well as with due regard for the comparative legal study of the relevant criminal law provisions of the legislation of some foreign countries.

The relevance of the study has been highlighted, which is related to the lack of proper coverage of the content of looting. The approaches to understanding such an act in explanatory dictionaries and legal acts of European and Asian countries are outlined. Both supporting and rebuttal arguments have been provided.

It has been noted that the national legislator's presentation of looting as an act which evidences the theft of things only on the battlefield and only from the military is not entirely consistent to what such an act actually means, given its origin and purpose. The current article of the Criminal Code of Ukraine only presents looting as a specific type of crime to a limited extent (in terms of content). At the same time, certain elements of unlawful behaviour that actually embody looting are for some reason included in other articles of the Special Part

of the Criminal Code of Ukraine. This creates obstacles both in the correct definition of looting and in the correct assignment of other criminal offences with features that do not actually characterise them.

It has been stated that the issue of proper definition of the looting content is very relevant today, since the undeclared war by Russia is ongoing in the country and the facts of property seizure, which are currently defined as components of various criminal offences, should be considered as looting. However, this should be clearly stated in the provision itself, which provides for liability for such an act. The article also differentiates between cases of actions that resemble looting in appearance, but are committed by civilians, as well as representatives of Russian units and persons supported by them from illegal armed groups fighting on the side of Russia.

Key words: *looting, military criminal offences, qualification of looting, active hostilities, servicemen, persons liable for military service, reservists, abduction.*